

Kilpajuoksua vieraslajeja vastaan

Liisa Vihervuori & Markus Melin

Vieraslajit ja karanteenituhoojat on aina parasta torjua ennen kuin ne ehtivät asettua aloilleen. Esitämme tässä Suomen kannalta pari ajankohtaista vieras- ja karanteenilajia, joiden jättämiä jälkiä voi bongata kotipihasta tai lähipuistoista. Käymme myös läpi lajien luonteen tuholaisena sekä riskialttiit leviämisreitit, joita pitkin ne tänne voisivat saapua. Ennalta varautuminen on tärkeää, koska kertaalleen asettunutta vieras- tai karanteenilajia on vaikea saada pois luonnosta ja niiden vaikutukset sekä luonnolle että taloudelle voivat olla erittäin tuhoisia. Vieraslajien torjunta on suomalaisten yhteinen asia.

Vieraslajien torjunnassa ensimmäinen lähtökohta on estää lajien maahan pääsy. Aina tämä ei kuitenkaan onnistu, jolloin vieraslajin aikainen havaitseminen on avainasemassa – mikäli laji halutaan hävittää. Riskinarvioinnin perusteella EU:ssa on listattu joukko lajeja, jotka täyttävät ns. karanteenituhoojan kriteerit: laji, joka voi aiheuttaa vakavaa vahinkoa Suomen maa- tai metsätaloudelle tai ympäristölle. Näiden tuholaisien ja kasvitautien leviäminen Suomeen pyritään estämään ennalta tuontivalvonnan ja kartoitusten avulla, mutta se ei aina riitä pitämään karanteenituhoojia poissa.

Monet bongaailevat talviaikaan eläinten jälkiä lumella. Jos talvi onkin lumeton, tässä pari vaihtoehtoista bongausvinkkiä puiden ystäville. Näillä vinkeillä voit edistää suomalaisten puiden kasvinterveyttä. Emme toivo, että esittelemiämme lajeja löytyisi. Mutta jos niitä Suomessa lymyilisi, on tärkeää saada esiintymä jo alkuvaiheessa torjut-

tua. Maailmalta nimittäin tiedetään, että usein tällaiset karanteenikasvintuhoojat / lajit löytyvät vasta useita vuosia niiden saapumisen jälkeen. Tällöin torjuntatoimenpiteistä saattaa tulla mittavia eikä torjunta ehkä enää onnistu. Vastikään onnistuneesti hävitetty aasianrunkojäärän esiintymä Vantaalta oli tästä hyvä esimerkki (Ruokavirasto 2021).

Karanteenituhoojat voivat levitä kansainvälisen kaupan ja vaikkapa tuliaistuonnin mukana; kuka tahansa riskeistä tietämätön tai niistä piittaamaton voi tahtomattaan toimia vieraslajien salakuljettajana. Aina ongelma ei kuitenkaan ole itse tuotteessa, vaan siinä mihin se on paketoitu: puinen pakkausmateriaali on yksi tunnetuimmista leviämisväylistä. Puisten lavojen mukana maailmalla ovat levinneet tehokkaasti esimerkiksi runkojäärät (*Anoplophora*-lajit), mutta ne toimivat levittäjinä hyönteisille ylipäätään (kuva 1).

Kuva 1. Puisten pakkausmateriaalien mukana leviää monia hyönteisiä, kuten runkojääriä.

Pakkausmateriaalin lisäksi puiden karanteenituhoojat voivat levitä myös tuontipuun ja -puutavaran mukana. Esimerkiksi saarnenjalosoukko on levinnyt tehokkaasti Pohjois-Amerikassa sellaisten polttopuiden mukana, joita retkeilijät kuljettavat paikasta toiseen.

EU:ssa on voimassa laaja kasvinterveyslainsäädäntö, joka uudistettiin äskettäin. Tällä säädöspaketilla pyritään pitämään karanteenituhoojat pois EU:n alueelta. Viranomaisten lisäksi kartoitukseen voivat osallistua kaikki hakukkaat. Itse asiassa jokaisella Suomen kansalaisella on velvollisuus ilmoittaa viranomaiselle, jos epäilee löytäneensä mistä tahansa kasvista karanteenituhoojan (näin toimi vastuullinen kansalainen kuvan 1 tapauksessa). Tähän liittyen on hyvä käydä läpi muutamia erityisen riskialttiita tuontireittejä.

Riskialttiit leviämisreitit ja lajit

Puuhakkeen tuonti Venäjältä Suomeen on kasvussa. Hakkeen mukana voi levitä

monenlaisia hyönteisiä eri elinvaiheissa. Esimerkiksi kaarnakuoriaiset kuten taigamonikirjaaja tai saarnenjalosoukko mahtuvat hyvin hakepalasiin. Asia on ajankohtainen, sillä tiedämme, että kauko-Aasian tuhohyönteisiä on jo levinnyt Uralin länsipuolelle, Euroopan puoleiseen Venäjään. Siinä missä nämä lajit leviävät nyt Venäjän sisällä omin voimin, voi haketta tai runkokuuta kuljettava juna tarjota niille pikakyydin Suomeen.

Puuhakkeen lisäksi ongelmana ovat raskaiden tavaroiden, kuten kivien, kuljetuksessa käytettävät puulavat, ja ne ovatkin tarjonneet leviämisväylän useille vieraslajeille (ml. karanteenituhoojia) ympäri maailman. Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, katukivien tiedetään olevan enenevässä määrin aasialaista alkuperää, puisine pakkausmateriaaleineen. Tämän korkean riskin vuoksi EU:ssa tulikin tänä vuonna voimaan säädös koskien Kiinasta, Intiasta ja Valko-Venäjältä tuotavaa puista pakkausmateriaalia.

Seuraavaksi listaamme muutamia erittäin ajankohtaisia karanteeni-

tuhojia, joille ylläkuvatut leviämisreitit ovat todennäköisimpiä.

Taigamonikirjaaja (*Polygraphus proximus*). Jos harrastat eksoottisia havupuita kuten pihtoja (*Abies* spp.), kannattaa bongailta rungolta kaarnakuoriaisten reikiä. Taigamonikirjaaja on Aasiasta kotoisin oleva laji, joka on viime vuosina levinnyt Aasiasta Venäjän Euroopan puoleisiin osiin. Laji on ilmeisen sopeutuvainen, sillä vaikka se on alkuperäisellä esiintymisalueella pihdan laji, lajia voisi löytyä myös männyiltä (*Pinus* sp.) tai metsäkuuselta (*Picea abies*), kuten Venäjällä on havaittu käyneen (Kerchev

2014). Meitä lähin löydös on ollut Pietarin alueella 1990-luvulla metsäkuusella ja Moskovassa 2000-luvulla männyllä, mutta lajia ei ilmeisesti ole tavattu sen jälkeen näissä paikoissa. Uusin tunnettu tuhoalue havaittiin vuonna 2019 Keski-Venäjällä, Udmurtian alueella. Tämä on lajin ensimmäinen laaja esiintymä Ural-vuorten Euroopan puolella, eikä sitä ole saatu vielä torjuttua.

Saarnenjalosoukko (*Agilus planipennis*). Jaloille lehtipuillekin löytyy omat karanteenituhojansa, joista saarnenjalosoukko on yksi ajankohtaisimpia. Laji on levinnyt Aasiasta laajalle

Kuva 2. Saarnenjalosoukolle ja pronssijalosoukolle tyypillisiä ulostuloreikiä.

Kuva 3. Aasianrunkojäärä ja sen tekemät voiotukset on helppo tunnistaa.

Pohjois-Amerikkaan aiheuttaen vakavia tuhoja sekä luonnolle että taloudelle. Lisäksi laji on jo levinnyt Venäjän Euroopan puoleisiin osiin. Meitä lähin tunnettu esiintymä on vain noin 130 km:n päässä Suomen kaakkoisrajasta, Pietarin alueella (Volkovitsh ym. 2021). Suomen ainoan luonnonvaraisen saarnilajin (*Fraxinus excelsior*) tiedetään soveltuvan lajille erittäin hyvin, mutta myös muut – esimerkiksi kaupunkipuistojen – eksoottiset saarnilajit ovat uhattuina (EPPO 2021a). Mainittakoon tässä yhteydessä, että pohjoisamerikkalainen pronssijalososoukko (*A. anxius*) olisi vähintään yhtä vakava uhka maamme koiuille. Kotibongareiden onneksi lajien iskeymistä on vaikea erehtyä molemmille lajeille tyypillisen ulostuloreiän vuoksi (kuva 2).

Aasianrunkojäärä (*Anoplophora glabripennis*) ja kiinanrunkojäärä (*A. chinensis*). Kuten todettu, tähän asti mainituista karanteenituhoojista vain aasianrunkojäärä on onnistunut leviämään Suomeen. Leviämrisrski on kuitenkin edelleen todellinen, koska puu on paljon käytetty pakkausmateriaali Aasian tuotteille. Molemmat lajit ovat

suuria ja näyttäviä sarvijääriä (kuva 3), jotka elävät laajalti kymmenillä eri lehti- puusuvuilla (EPPO 2021b,c). Meillä ne uhkaisivat erityisesti puisto- ja kaupunkipuita kuten vaahteroita, raitoja ja koi- vuja. Lajien iskeymät tunnistaa lyijyky- nän mentävästä, symmetrisen pyöreästä ulostuloreiästä, mutta onpa laji itsekin helposti tunnistettava. Ulostuloreiät voi- vat muistuttaa esimerkiksi puuntuho- ojan (*Cossus cossus*) tekemiä reikiä, mut- ta sen punainen toukka eroaa selvästi vaaleasta jäärän toukasta (kuva 3).

Maatamme mahdollisesti uhkaavien sekä tänne jo levinneiden vieraslajien lista on pitkä. Ongelma koskettaa niin maa-, metsä- kuin kalatalouttakin sekä luonnon monimuotoisuutta ja alkupe- räisiä lajejamme. Toivotamme intoa vieraslajien etsintään, jotta mahdolliset esiintymät löydetäisiin mahdollisim- man pian. Tämän lisäksi on tärkeä muis- taa, että jokainen meistä voi toiminnal- laan joko edesauttaa tai estää vieras- ja karanteenilajien leviämistä. Arvokasta lisätietoa tarjoaa vieraslajiportaali osoi- teessa www.vieraslajit.fi ja Ruokaviras- ton Karanteenituhoojat - sivusto. Tiedot karanteenituhoojaepäilyistä lähetetään

Ruokavirastoon ”Ilmoita karanteenituhoojasta” -lomakkeella tai sähköpostitse kasvinterveys@ruokavirasto.fi.

Kirjoittajista Vihervuori työskentelee ylitarkastajana Ruokavirastossa ja Melin tutkijana Luonnonvarakeskuksessa.

Viitteet:

EPPO 2021a. *Agrilus planipennis*: <https://gd.eppo.int/taxon/AGRLPL/hosts>

EPPO 2021b. *Anoplophora glabripennis*: <https://gd.eppo.int/taxon/ANOLGL>

EPPO 2021c. *Anoplophora chinensis*: <https://gd.eppo.int/taxon/ANOLCN>

Kerchev IA. 2014. Ecology of Four Eyed Fir Bark Beetle *Polygraphus proximus* Blandford (Coleoptera; Curculionidae, Scolytinae) in the West Siberian Region of Invasion. *Russian Journal of Biological Invasions* 5(3): 176–185. <https://doi.org/10.1134/S2075111714030072>

Ruokavirasto 2021. Aasian runkojääräesiintymä Vantaalla: <https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/kasvintuotanto/kasvinterveys/kasvintuhoojat/karanteenituhoojat/aasian-runkojaara/vantaan-esiintyma/>

Volkovitsh MG, Bienkowski AO, Orlova-Bienkovskaja MJ. 2021. Emerald Ash Borer Approaches the Borders of the European Union and Kazakhstan and Is Confirmed to Infest European Ash. *Forests* 12(6), 691. <https://doi.org/10.3390/f12060691>